ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Σύγκριση/Comparaison/Comparison

Τόμ. 19 (2008)

Βασιλική Λαλαγιάννη, Οδοιπορικά γυναικών στην Ανατολή, Αθήνα, εκδ. Ροές / δοκίμια, 2007,263 σελίδες

Ιφιγένεια Μποτουροπούλου

doi: 10.12681/comparison.10380

Copyright © 2016, Ιφιγένεια Μποτουροπούλου

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μποτουροπούλου Ι. (2017). Βασιλική Λαλαγιάννη, Οδοιπορικά γυναικών στην Ανατολή, Αθήνα, εκδ. Ροές / δοκίμια, 2007,263 σελίδες. *Σύγκριση/Comparaison/Comparison*, *19*, 191–194. https://doi.org/10.12681/comparison.10380

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 06/09/2026 00:03:40

Βασιλική Λαλαγιάννη, *Οδοιπορικά γυναικών στην Ανατολή*, Αθήνα, εκδ. Ροές / δοκίμια, 2007, 263 σελίδες

Εχοντας αποτινάξει από πάνω της κάθε παλαιά προκατάληψη που τη θεωρούσε «δευτερεύουσα λογοτεχνία», η γυναικεία ταξιδιωτική γραφή, μέσα από θεωρίες και μελέτες της φεμινιστικής κριτικής, των πολιτισμικών σπουδών και της κοινωνικής ανθρωπολογίας, αποτελεί, την τελευταία εικοσαετία, μια ανεκτίμητη πηγή σε ό,τι αφορά τις σχέσεις του φύλου με την κοινωνία σε διάφορες ιστορικές εποχές, τη γυναικεία λογοτεχνική παραγωγή αλλά και την παγκόσμια ιστορία και κουλτούρα.

Από τον 15ο αιώνα οι γυναίκες κατέγραψαν τις ταξιδιωτικές τους εμπειρίες (*The Book of Margery Kempe,* 1436)· είναι όμως η Lady Mary Wortley Montagu, η οποία ταξίδεψε τον 18ο αιώνα στην Τουρκία, που βάζει τις βάσεις της γυναικείας ταξιδιωτικής γραφής. Στον ευρωπαϊκό χώρο, οι γυναίκες μετακινήθηκαν κάτω από διάφορες ιδιότητες: μέλη ιεραποστολικών αποστολών, σύζυγοι διπλωματών, μέλη επιστημονικών αποστολών, δασκάλες σε κατ' οίκον υπηρεσία, μοναχικές εξερευνήτριες, ήταν κάποιες από αυτές τις ιδιότητες. Ο 19ος αιώνας αποτελεί τον χρυσό αιώνα για τη μετακίνηση των γυναικών, καθώς η αποικιοκρατία και ο δυτικός ιμπεριαλισμός κατέστησαν ασφαλή γι' αυτές πολλά τμήματα των Αυτοκρατοριών της Δύσης. Η ανδρική βέβαια παράδοση της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας θεωρούσε το αντρικό ταξίδι ως άμεσα συνδεδεμένο με τη δημόσια σφαίρα και την κοινωνική και πολιτική κριτική, ενώ κατέτασσε τα γυναικεία ταξιδιωτικά απομνημονεύματα στην ιδιωτική και προσωπική σφαίρα. Η σύγχρονη φεμινιστική κριτική και οι πολιτισμικές θεωρίες ανέδειξαν τον πλούτο των ταξιδιωτικών κειμένων των γυναικών από πολλές πλευρές –λογοτεχνική, ιστορική, πολιτισμική– και εργάστηκαν πάνω στις αναπαραστάσεις του εαυτού και του άλλου, στις στερεοτυπικές εικόνες, στις σχέσεις μητρόπολης και αποικιών και στο ρόλο που έπαιξαν οι ταξιδιώτισσες στον «ενδιάμεσο χώρο», στη γραφή των γυναικών και στα απεριόριστα εμπόδια που αυτές συνάντησαν στους παραδοσιακά ανδροκρατούμενους χώρους της φιλολογικής κριτικής και των εκδόσεων. Έτσι, οι μελέτες των Mary Louise Pratt, Billie Melman, Reina Lewis, Sara Mills, για να αναφέρουμε ορισμένες από τις πολλές σημαντικές ερευνήτριες, συνέβαλαν στη δημιουργία θεωρητικών προσεγγίσεων των ταξιδιωτικών κειμένων των γυναικών επισημαίνοντας τη διαφοροποίησή τους από τα ταξιδιωτικά γραπτά των ανδρών και υπογραμμίζοντας τις ιδιαιτερότητές τους.

Το σώμα των ταξιδιωτικών κειμέ-

νων που γράφτηκαν από γυναίκες –τα οποία είτε έχουν δει το φως της δημοσιότητας είτε παραμένουν αδημοσίευτα–, είναι τεράστιο, με τις Βρετανίδες να κατέχουν το μεγαλύτερο μέρος. Στον αγγλόφωνο χώρο έχουν δημοσιευτεί πολλές ανθολογίες ταξιδιωτικών κειμένων, που περιλαμβάνουν κείμενα ταξιδιωτισσών, αλλά και πολλές ανθολογήσεις ταξιδιωτικών κειμένων γραμμένων από γυναίκες: Jane Robinson, *Wayward Women: A Guide to Women Travelers* (1990), N. Jancz και M. Davies, *Women Travel: Adventures, Advice, and Experience* (1990), M. Polk και M. Tiegreen, *Women of Discovery. A Celebration of Intrepid Women Who Explored the World* (2001) και πολλές άλλες. Αλλά και τα θεωρητικά κείμενα στο χώρο του Gender and Travel εστιάζουν σε ταξιδιωτικά κείμενα αγγλόφωνων γυναικών ταξιδιωτισσών. Στον γαλλόφωνο χώρο, οι μελέτες για τις γαλλίδες και τις γαλλόφωνες ταξιδιώτισσες –των οποίων ο αριθμός είναι πιο περιορισμένος σε σχέση με τις βρετανίδες ομολόγους τους– είναι ελάχιστες: οι εργασίες των Bénédicte Monicat (*Itinéraires de l'écriture au féminin,* 1996), Rénée Champion (2002), Borella, Moussa, Julliard και ορισμένων ακόμα ερευνητών και ερευνητριών αναφέρονται στα ταξίδια γαλλόφωνων γυναικών και εξετάζουν πολύπλευρα τις ταξιδιωτικές τους αφηγήσεις.

Στον ιδιαίτερα ελλιπή ερευνητικά αυτό χώρο, η Βασιλική Λαλαγιάννη έχει ήδη δημοσιεύσει μελέτες σε επιστημονικά έντυπα στην Αμερική και τον Καναδά όπου ερευνά τη λογοτεχνικότητα των κειμένων των γαλλόφωνων ταξιδιωτισσών, τις αναπαραστάσεις των γυναικών της Ανατολής και τους διαφορετικούς πολιτισμικούς κώδικες οι οποίοι εμφανίζονται στα κείμενα αυτά, καθώς και άλλα ζητήματα που άπτονται της πολιτισμικής εικονολογίας και της πολιτισμικής θεωρίας. Το πρόσφατο βιβλίο της, που κυκλοφόρησε στην Ελλάδα με τίτλο *Οδοιπορικά γυναικών στην Ανατολή* από τις εκδόσεις Ροές (Δεκέμβριος 2007), τοποθετεί τη γυναικεία ταξιδιωτική γραφή στο πλαίσιο της αποικιοκρατίας και του οριενταλισμού (19ος αιώνας) και εξετάζει ζητήματα που αφορούν το φύλο, τη σεξουαλικότητα, τη φυλή, τη σχέση των δυτικών γυναικών με τις αυτόχθονες γυναίκες αλλά και με το αποικιοκρατικό καθεστώς, την εσωτερική ανάγκη για την κατάθεση της εμπειρίας που μετουσιώνεται μέσα από τη γραφή.

Στα *Οδοιπορικά γυναικών στην Ανατολή* προσεγγίζεται το διχοτομικό ερώτημα κατά πόσο τα κείμενα των γυναικών εξακολουθούν να μεταδίδουν στερεοτυπικές εικόνες και μύθους για την Ανατολή ή μεταφέρουν διαφορετικές αντιλήψεις στο πλαίσιο μιας *αλληλεγγύης του φύλου,* η οποία θα μπορούσε να ανιχνευθεί στα γραπτά τους και η οποία θα υπερπηδούσε τους

φραγμούς των αποικιακών λόγων (colonial discourse). Προσεγγίζεται ακόμα η θέληση των πρωτοπόρων αυτών γυναικών για ρήξεις και ανατροπές, και το εγχείρημά τους να καταγράψουν νέες, διαφορετικές μορφές γυναικείας ύπαρξης και έκφρασης, καθώς και σχήματα λόγου και συμπεριφορών που ήταν απαγορευμένα τον 19ο αιώνα στον ευρωπαϊκό χώρο.

Στα τρία κεφάλαια του βιβλίου αναπτύσσονται διαφορετικές θεματικές: Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο «Ταξίδι, φύλο και κοινωνική αποδοχή τον 19ο αιώνα», η ταξιδιώτισσα εξετάζεται σε σχέση με το κοινωνικό της περιβάλλον – η αποικιοκρατική Γαλλία του 19ου αιώνα, το κίνημα του Σαινσιμονισμού, οι προσπάθειες για κοινωνικές αλλαγές μέσα από το πρωτοφεμινιστικό κίνημα, οι δυσκολίες συγγραφής για τη γυναίκα αλλά και οι δυσκολίες έκδοσης της γυναικείας λογοτεχνικής παραγωγής σε μια κοινωνία σαφώς διαχωρισμένη σε δημόσια και ιδιωτική σφαίρα. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το προφίλ της γυναίκας που ταξίδεψε στην Ανατολή, οι λόγοι που την ώθησαν στο ταξίδι, οι τρόποι μετακίνησης και οι συνήθεις προορισμοί της στην Ανατολή, αλλά και η πρόσληψη του τρόπου ζωής της γυναίκας που ταξιδεύει από την κοινωνία της εποχής. Αν και οι τρόποι και τα κίνητρα της μετακίνησης πολύ συχνά ποικίλλουν, διαφαίνεται συνολικά ότι η ομάδα των γαλλόφωνων ταξιδιωτισσών του 19ου αιώνα παραμένει ενιαία, καθώς στην πλειοψηφία τους ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, τα οποία ουδόλως απασχολούσε το πρόβλημα της επιβίωσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, που έχει τον τίτλο «Οριενταλισμός και οριενταλισμοί. Ζητήματα θεωρίας», προσεγγίζονται όροι, έννοιες και ρεύματα που απασχόλησαν την ταξιδιωτική γραφή και την κριτική, όπως ο οριενταλισμός του Edward Said και η κριτική που του ασκήθηκε, θέματα ειδολογικού ενδιαφέροντος σε σχέση με τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις και θεωρητικά ζητήματα για τη γυναικεία γραφή. Αναλύονται οι ιδιαιτερότητες της γραφής των ταξιδιωτισσών στην Ανατολή και μελετώνται οι τρόποι κατασκευής του γυναικείου εαυτού: συναίνεση στη συμβατική εικόνα της γυναίκας και της γυναικείας γραφής, ενσωμάτωση στον κυρίαρχο λόγο του ανδρικού μοντέλου, ανατρεπτικές τάσεις γραφής για τις γυναίκες που κατέλυσαν τις κοινωνικές νόρμες μέσα από το ταξίδι και τη γραφή. Η ανάλυση του φεμινιστικού λόγου και ο εντοπισμός μιας *αλληλεγγύης του φύλου* στα γραπτά ορισμένων ταξιδιωτισσών, ιδιαίτερα ευαίσθητων σε γυναικεία ζητήματα –όπως οι Olympe Audouard, Suzanne Voilquin και Marcelle Tinayre, που ασχολούνται με την εκπαίδευση των γυναικών, τους θεσμούς, τη νομολογία σε σχέση με τις γυναίκες στις χώρες που ταξιδεύουν–, επιτρέπει τη σχηματοποίηση ενδιαφέ-

ροντων χαρακτηριστικών που οδηγούν στη διαφοροποίηση των γυναικών ταξιδιωτισσών από τους άνδρες συναδέλφους τους στην κατάθεση των εμπειριών τους από το ταξίδι.

Στο τρίτο κεφάλαιο, «Μέσα από το βλέμμα του άλλου», η συγγραφέας ασχολείται με τις πολιτισμικές στάσεις και συμπεριφορές των δυτικών γυναικών και με ζητήματα που αφορούν τη γραφή τους σε σχέση με το φύλο και τις μετααποικιακές θεωρίες. Καταγράφονται ακόμα οι αναπαραστάσεις των γυναικών της Ανατολής που συναντώνται σε γραπτά γυναικών, σε ό,τι αφορά κυρίως τα ήθη, τις μουσουλμανικές παραδόσεις –την κάλυψη με πέπλο, την πολυγαμία, το χαρέμι, τις ενδυματολογικές συνήθειες– αλλά και θεσμούς όπως η εκπαίδευση, οι νόμοι για την οικογένεια και τα περιουσιακά στοιχεία των γυναικών, το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης και η πρόσβαση των γυναικών στους δημόσιους χώρους. Μέσα από εικόνες και πρόσωπα-στερεότυπα για τις δυτικές αναπαραστάσεις, όπως «η λουόμενη» και «η χορεύτρια», *τόποι* έντονα ηδονικοί για το συλλογικό φαντασιακό της Δύσης, η συγγραφέας μελετά με ποιους τρόπους οι γυναίκες συμμετείχαν στην οικείωση άλλων λόγων (discourses) της εποχής εκείνης: πρόκειται για τους λόγους της ετερότητας, της φυλής και της θρησκείας. Επιχειρείται να διαφανεί κατά πόσο ο κυρίαρχος ιμπεριαλιστικός και αποικιοκρατικός λόγος επηρέασε τα γραπτά των γυναικών αυτών και πώς διασταυρώθηκε με τον γυναικείο και τον φεμινιστικό λόγο. Το τρίτο κεφάλαιο κλείνει με τη θεσμική κατάργηση και τη σταδιακή αποδόμηση του χαρεμιού στην Τουρκία στις αρχές του 20ού αιώνα, όπως αυτό διαφαίνεται μέσα από τις ταξιδιωτικές αφηγήσεις μιας αμερικανίδας ταξιδιώτισσας, της δημοσιογράφου Δήμητρας Βακά-Brown, ελληνικής καταγωγής από την Πόλη, και της γνωστής την εποχή εκείνη γαλλίδας συγγραφέα και δημοσιογράφου Marcelle Tinayre, οι οποίες επισκέφτηκαν την Κωνσταντινούπολη μετά την άνοδο των Νεότουρκων στην εξουσία.

Η μελέτη συνοδεύεται, τέλος, από μια πολύ χρήσιμη στους ειδικούς και στους μελετητές της ταξιδιωτικής γραφής και των σπουδών του φύλου επιλεγμένη Βιβλιογραφία, αγγλική και γαλλική, για το ταξίδι και τις έμφυλες διαστάσεις του, για τις θεωρίες του οριενταλισμού, για τη γυναικεία γραφή, για τις απεικονίσεις της γυναίκας της Ανατολής σε ταξιδιωτικά κείμενα και φωτογραφικό υλικό και για την πολιτισμική εικονολογία και τα στερεότυπα.

Ιφιγένεια Μποτουροπούλου
Πανεπιστήμιο Αθηνών